СПИРО ВАСИЛЕВ - ЗАГОРИЧАНИН

ЦЕНТР. ДЪРЖ.
ИСТОР. АРХИВ

СПОМЕНИ ЗА РОДНОТО МИ СЕЛО ЗАГОРИЧАНИ

--- oOo ---

СОФИЯ - 1960 ГОД.

СПИРО ВАСИЛЕВ - ЗАГОРИЧАНИН.

Заглавието от стр. 25 до стр. 38. —

СПОМЕНИ ЗА РОДНОТО МИ СЕЛО ЗАГОРИЧАНИ.

Местоположение - I Основаване.

Загоричани е известно и беше голямо село в североизточно Костурско, югозападна Македония, сега в границите на Кралство Гърция. Намира се под полите на планината Върбица, разклонение на голямия планински масив Бич. На изток граничи с Върбица и Стрилец, на запад с Кайнак, на север с Бич, а от юг с Которската планина и полето. Всички гори наоколо са дъбови и букови с обилна и пивка вода, има над 20 чешми в селото, и около него, на 800 м. над морското равнище и със своите 600 бели двуетажни сгради и грамадната черква - привличаше и личеше, че е красива паланка. След като през 1913 год. остана в пределите на Гърция, селото стана курорт за богатите гърци от гр. Костур.

Предание има, че селото било заселено в м. "Селища", а в последствие Папа Манджука, дошъл некъде от към Охридско, преселил селото в сегашното му място. Знае се и това, че селото било посветено на джамията "Султан Ахмед" в Истанбул и е било под покровителството на султанова майка - Валиде ханъм.

Но ето, че в селото са се заселили турци от Анадола - Мала Азия и са си построили джамия, наречена "Мечето", където сега са къщите на семейството Фасими. Оплакването на селяните до Валиде ханъм за заселването на турци в селото не дало резултат. Напротив. Турците, малцинство в селото рекли да се проявят противсъселяните си християни. Нашите прадеди, обаче, начело с Коста Костънда, намерили начина как да се отървят от агите. Нощно време отвличали по-видни турци в планината Върбица и в местн. "Гумнището" карали са ги боси да вършеят тръни. Резултата от това бил, че турците напуснат селото и да се заселят в близките турско-български села Куманичево и Горенци. Това принудително изселване на турците от Загоричани вбесило властта и беговете в

79

Костур, които немогли да си представят как гяурите да изпъдят правоверните от местожителство. И решили в Костур от Загоричани да направят чифлик на Осман бег. Нашите прадеди обаче не така лесно се предават. Мъжествена борба отпочнали, начело на която, както казах, застанал Коста Костъндa и в Истанбул изпратили тайно Йован Партала да се оплаче на султановата майка. Когато Йован Партала дошел в Истанбул, че Осман бег иска да прави от Загоричани чифлик, и че първенците от селото са затворени в хамбарите в с. Личища, бърза заповед стигнала в Костур до каймаканина, комуто се нарежда веднага да освободи селяните от затвора и на техно место да затвори Осман бега. За тоя успях на Коста Костъндa в Загоричани и днес се пее песента:

Чума ти беше завал Осман бего
Аян да бидиш на Костура града.
Тевтери да пишеш, тевтери да фърляш на Загоричани
Турчин над турчин да пушваш, пари да сакаш.
Стан да си одиш бре Коста Костъндa
Пари да береш тук да носиш.
Оре завал, завал ми Осман бего,
Требва да знаеш пари не даве наши загоричани.
Ако не даве оре каур Коста Костанда,
Чифлик ке права вашето село.
Уми се арно завал Осман Бего.
Пишман не станиш со вия ти лафой
Нашето село чифлик си беше на вето време,
Ама сега чифлик то не става.
и т.н. т.н.

ДЕЛТ ДЪРЖ. КОТОР. АРХИВ

И така, благодарение мъжеството на нашите прадеди, селото не само не стана чифлик, а както казах се развиде в голяма и красива паланка.

ПОМИНЪК.

Не беше лош някога поминъка в голямото Загоричани, макар и работната площ да беше недостатъчна. Малцина в селото имаха по 10-20

80

погона работна земя, по някое лозе и ливада. На пръсти се броеха хора с имот до 50 погона - дулъми. Всеки в село имаше по едър и дребен добитък - магаре, катър, кон; мнозина имаха и двегвар - волове, с които обработваха земята и тая на ония, които нямаха такива, а също и овце или кози за мляко, вълна и разплодяване. На болшинството от домочадията не им достигаше добитото от земята за прехрана, и се принуждаваха да купуват храни от пазара. Тези семейства обаче, за това биваха подпомагани от отиващите на гурбет - чужбина техни близки, които изпращаха средства от препечеленото за прехрана. Гурбета - чужбинлъка, траеше по 2-3 години. Добре беше обзаведено семейството. Постройките биваха едно и двуетажни, всички построени от камък и покрити с керемиди, с по 2-3 и повече стаи. Например нашият дом беше двуетажен с по 4 стаи на етаж и голями чардаци - салони. Отделни - дворища нямаше. Двора беше вътре в къщата, поради страха от турското робство. На двора - сутерена имаше отделения за дърва, за добитъка и за зимнина. Всяка къща имаше отделна стая за фурната, която също беше вътре в къщата и в нея и готварницата. Следователно къщите бяха солидни. И плевните се строеха от камък и покрити с керемиди, където се държеше храна за добитъка - сено, слама и пр.

У нас, отоплението ставаше с дърва, на оджак - камина. Камината в гостната стая биваше изработена от гипс, наричано финно боаре, таваните са изработени от дограма и със специални шарки. Една от стаите е всекидневната, наричана "кът" и е измазана с глина, над която има роговски, а върху последните се постиляха веленциня - черги, тъкани от вълна и козиня. От двете страни на оджака - камината башовете се постилят с дюшеци, пълни със слама или царевичник, които често се сменяват. Около стените се нареждат перници, възглавници, изтъкани също от вълна и козиня, красиво везани и пълни със слама или царевичник. Стаите са добре осветени, няма стая с по един прозорец,

81

най-малко с по два и повече. Самите прозорци са от дограма и рамки с железни пръчки и със стъкла. Вратите на стаите са също от дограма. Главната, външната врата на домът бива винаги от дебели дъски, някои обковават външната врата с голями цигански пирони за здравина. От вътре вратата бива затваряна със специални железа или дървени подпори наричани "сиртове" и се заключва с голям кован ключ.

Във всекидневната - къта има специален сандък където се държи хляба. Некъде има и долапи за същата цел. Сандъка винаги бива покрит със чиста дреха, обикновено с "цедило" тъкано от лен. Над сандъка с хляба стои закачен на стената дървен лъжичарник, където се поставят лъжици ,вилици и ножа за рязане на хляб. Наблизо е и соларника. По стените има "полици" където са наредени мисурите - чинии и паници. Някъде за тия неща имат долапи. На огнището има: пиростия, маша , кация. На същото има винаги закачено и виси на жел.верига или котле или гюмче, където постоянно има топла вода. Там е и специалната стомничка за киселината - оцет.

Храненето ставаше като всички насядали на пода, върху рогозки или черги, около синията - софра, където се нареждаха паници ,лъжици и вилици. Нямаше маси и около тях столове.... Когато имаше гости, или на голям праздник, тогава се слагаше голямата синия от бакър, красиво изработена и наоколо с хубави шарки.

Там, където се приготовляваше, гдето се месеше хляба имаше: нощви, корито за премесване хляба, счица-дъска за нареждане хляба, цедило - платно за завиване на същия. Там е и хамбарчето за брашно, крънга и блюдото ,заедно със сукалото за точене, точеха се пити,- баници и б юрек - две отделни неща. Питата- баницата е обикновено , а бюрека нещо по-специално....

Покривки - завивки. Обикновеното се състои от веленцинят-

ЦЕНТЪР ЗА ИСТОР. АРХИВ

82

черги тъкани от вълна и козиня. Рядко някъде и юргани. В по-заможните къщи имаше и ложници - голями тежки покривки от едната страна с реси, които много топлят.

Облеклото . За мъжете: гюрдия - долама от шаек с черни гайтани от страни, кусале - нещо като пуловер от чер шаек, салтамарка , като кусалето но с ръкави, клашни под колената, до глезните, които се закопчават с копци от тънка жел.метал и се връзват с подвески, обуща - чели - кондури, които се носят само празничен ден, делник обикновено са опинци от говежда или свинска кожа и най-сетне връхната дреха е шегуна, тоже от шаек. Някои носят и кюркове-приготвени от плат и подплатени с кожа. По-младите носят шалвари и потури, нещо като панталони от домашен шаек. Жените също носят гюрдии, наречени шаяци с червени гайтани, фусти под шаяците от вълнено платно, а някои и фустани от долама. Вместо мъжкото кусале те носят кужухчета подплатени с кожа. И те носят шегуни, но на младост и по-състоятелните имат кожени палта, наричани бунди, табара. Опинците са всекидневни. Кондурите и шамиите - стамболски са за добър ден - праздник. Всекидневните подбрадки са белите кърпи.

МНОГО И ХУБАВИ АДЕТИ - В ЗАГОРИЧАНИ.

Тук ще упомена само за един от най-хубавите адети, т.е. за годежа и брака. Годежа почваше със сватлък - посредничество, но винаги от страна на момата, от там почва предложението като се внимава да се запази тайната, защото възможно е да не се стигне до резултат. Ако предложението се приемаше, стигнеше се до разбирателство - почва се приготовление за армасвайне - годежа. То обикновено става събота - срещу неделя или срещу праздник. Най-близките от страна на момъка със пълни дисаги, които се носят от свекъра ,

ЦЕНТЪР ЗА НЕФ. ИСТОР. ЛЕКИВ 83

се отправят за домът на момата. Там всичко е приготвено за посрещане на сватовете - ядене, пиене - весело е . Годеницата дарява зета - годеника, свекъра, свекървата, най-близките. Тук свекървата прави поръчката на сватята какви и колко дарове трябва да приготвят - ризи,гащи,кърпи и т.н. , които трябва да бъдат готови за сватбата. Момината страна приема поръчката без никакви възражения. Тогава се дава дума и за датата на сватбата.

Началният ден на сватбата започва в понеделника, когато се започва с "мливото"- всички близки от страна на младоженеца занасят в дома му пълни решета с жито - пшеница,ръж,царевица. През това време моми и млади невести пеят сватбарски песни. По тоя начин се приготовлява хляба за сватбата. През това време намиращите се там малки деца биват завивани в чергите на мливото, които се борич-кат и търсят дребните монети хвърлени в чергите. В сряда мливото е върнато от воденицата в брашно. Четвъртъка се приготовляват хлебчетата "пещничките" и пътък след обед посестримите - моми калесници разнасят в пълни панери пещничките и калесват - канят на сватбата. Това е първата покана. В събота след обед музиката предвождана от младеж с павурче - шишенце пълно с ракия, който се казва "колакчия", обикаля селото. Специално се спират в домовете на побратимите - шафери и унукото - кумът. В тия домове музиката се задържа и се играят хора. Заедно с побратимите музиката повежда и кумът ,а всички заедно се отправят към домът на младоженеца. Почва веселието - ядене,пиене, хора. Намира се време музиката да отиде и в домът на невестата, където също има веселие. Някъде задържат музиката повече и става нужда да я търсят..... За сватбата е приготвено голямо количество месо: колят се крава, вол,кози ,овце и пр. Готвачите приготовляват обикновено чорба, месо с кромид и месо със зеле, които са много вкусни.....

ДРЖ. ЕТН.
ИСТОР. АРХИВ

84

Яденето и пиенето е в изобилие. Побратимите , шаферите,шаферките и посестримите - моми близки на сватбата - доброволни помагачи разнасят гозбите и виното по всички стаи , където има сватбари. След като се нахранят и музикантите, почват хората, песни ,които продължават до съмване. Трябва да се каже, че най-важният човек на сватбата , комуто думата две не става, това е кумът. И друго трябва да се подчертае, че единият побратим , ако е ерген, другият обезателно трябва да е женен. Ергенина взима за побратимица роднина или "бъдаща" Това се налага ,за да има кой да дава съвети на младоженците ~~кой да е~~

Осъмва неделният ден, денят на сватбата. Щом осъмне, изгрее слънце, колакчията повежда музиката из селото, обикаля близки и роднини и с буклията на ръка, която е пълна с вино кани гости на сватбата, а след музиката десетки малки деца тичат ли тичат ту пред ту след музиката. Малко преди обяд ,музиката повежда побратимите, а всички се отправят към дома на кумото, който при особена тържественост завеждат в домът на младоженеца. Щом кумът пристигне в къщата на зета, слага се софрата, дава се яденето , което също бива от кисела чорба, месо с кромид и месо със зеле. В друга стая се "заранва" - дава се храна и на зета и го приготовляват за "причейне"- зета ке го бръснат. Тая церемония е и трогателна. Музиката свири тъжни мелодии, посестримите и други невести пеят песни също тъжни, майката сериозно плаче от радост или скръб, че момчето й се истръгва о т ръцете й . Кумът знае, не знае ,обаче ще вземе брича - бръснача и за адет ще докосне брадата, а друг завършва бръсненето. Всичко е готово за тръгване. Специално музиката засвирва за това. Води колакчията , след него музиката, след нея кумът яхнал кон и с фъргови-цата на ръка, следван от побратимите, качени на коне и друг кон за невестата и още един за прикята, следвани от сватбарите. Фърговицата се

ЦЕНТР. ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

85

състои от хубава шарена шамия с ресни, закачена на дълъг прът, на върха на който има закачена ябълка и китка босилек. И зета е на кон. Преди да тръгнат зета, прощава се с майка си, баща си и домашните Майката плаче, ама плаче и сълзи рони - рожбата й се отделя, отива за невеста, а още повече незнае шо ке донесе на кукя - т.е. на какво ще случи.... При тръгването дават се няколко вистрела да се предупредя сватовете от момината страна, че идат.

Особена е церемонията пред вратата на невестения дом. Над вратата на домът, на дълъг прът вързано с връв виси празно яйце, което е раздухвано от вятъра и е в постоянно движение. Яйцето обаче трябва да бъде свалено с вистрел - курщум или съчми. Мъчна, тежка работа, но и много весела. Да речем, че първата пречка е преминала. Идва втората, макар и по-лека. Вратата на невестения дом е зает от много мъже, които опират, не пускат сватовете до като не бъдат изтиканы от зетовите хора и със сила влезнат в двора. През време на тая церемония голямо множество около домът на невестата се весели - викат ,окуражават, пее се , смее се и се влиза в домът - калето е превзето. Тук в домът на невестата няма много церемонии. Най-тъжното е когато невестата се прощава с домашните си, и особено с майка си. Последната сериозно плаче, посестримите пеят тъжни песни, които разплакват присъствуващите, музиката също свири тъжни, прощални песни. Редът стига до нункото - кумът, който трябва да откупи невестата от моминските посестрими. Тук вече зависи от материалното състояние на кумът. С или без пазарлък откупа става и откупената невеста се повежда от побратимите. Още в двора кумът качва невестата на специално доведеният за нея кон и така музиката напред , след нея кумът на кон с фърговицата, зета също на коня си, невестата подкрепяна от побратимите и побратимиците тръгват към къщата на зета.

ДРЖАВ. АРХИВ

а тя през цялото време до домът на зета кланя се из пътя. Венчавките обикновено стават в къщи, ~~на~~ Пристигнали в домът на зетя, свекъра ще сваля невестата от коня , но тя се кланя на свекъра до като се яви свекървата пред нея, ~~Тук тя~~ подава ~~на невестата~~ малко мъжко дете - за да има сигурно мъжко - ~~като се~~ дарява и му се дава една ябълка, след което му дава и сито, в което има хляб и каделия - вълна за предене, за да е работлива.....

Вечерта, в домът на зета, продължава веселието, но вече само между най-близки, ония, които отиват с "поклон"- голям хляб от чисто брашно, печен на тава, наричат пармак - голяма тава с месо, бъклица пълна с хубаво вино, Така събрани около трапезата, невестата и зета вече са все около масите и подпомагат побратимите в обслужването. Голям е ихтибара - почитта към нункото. Тая вечер той е най-важният, той командува. Много често се случва нунко, който измъчва младоженците -задава въпроси, гатанки, които мъчно се познават, кара ги да се кланят , да се прегръщат и целуват, за да е по-благо виното, дори да се качват върху тиква . Много весело. И след хора и танци, по внушение на нунката - кумата почва даряването на близките с дарове, които както се каза са уговорени при сваките още при годежа. Разбира се , че почва се пак от нункото и нунката, които като получат даровете даряват невестата с пари. Така, по същия ред, дарят всички, които са на масата и получили дарове. След тая церемония и по даден знак от нункото всички стават ,сбогуват се и в къщи остават домашните да прибират.

Последната церемония е понеделника. Тоя ден след пладне зета ,невестата ,побратимите водени от колакчията , калесника, отправят се за домът на тъщата, която с нетърпение чака пристигането им, да научи за моминството на дъщеря си. Тя е приготвила кокошки печени и пържени, госби, баклави и др. Гощавката завършва и започнатата предишния

ДЕКТР ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

понеделник сватбата с мливото. През седмицата - петък зета и невестата сами отиват в домът на тъщата, където и остават на спане, за да зарадват домът на майката.

Другият неделен ден, седмица след завършване на сватбата, става „правичето". Правиче наричаме отиване от зетовата страна в домът на сватовете, където се носят тави с риба и хлябове наричани пармаци, дисаги пълни с разни лакомства, предвождани вече от гайдар и колакчията бавно ,бавно пристигат и се нареждат на дълги софри, маси наредени с яденета,вина,плодове и пр. Песните него ден са особени, дори канят се специални за случая стари хора, които знаят такива и веселят домът на сватовете. Това продължава до зайде слънце, когато весели се отправят обратно за зетовата къща с песни и гайдара, които не спират из целият път. На връщането правичарите се събират по вратите където минават и биват почерпвани с вино. Някъде се спират и повечко, че ударят на хора и песни.

Така , завърнали се в къщи, поздравляват се и край на брака...

ПРЕДИ 100 ГОДИНИ .

Около 1850 год. селските чорбаджий поп Дино, хаджи Георги Мореа, хаджи Йован Сугарето, Насо Патерата, Кольо Минасов и др. решили, след като през 1835 год. са построили черквата Св.Илия на хълма под същото име, да построят в селото черква, каквато подобава като на село Загоричани. Цялата построена от дялан камък, под ръководството на архитект от Цариград, строежа продължил повече от 3 години. Майсторите са били местни хора. Живо участие са взимали всички способни за работа мъже и жени, които са носили камъни, пясък,вар ,вода и пр. само и само строежа на черквата да се завърши ден по-рано. През май 1861 год. черквата е готова и на 7 май е осветена и кръстена "Въведение

ДЕРЖАВЕН ИСТОРИЧЕСКИ АРХИВ 88

пресветая Богородица". Както външната, така и вътрешната обстановка на черквата е богата, която очудваше всеки, който я посещаваше. Храмовия праздник се падаше на 21 ноември - 4 декември и беше празненство за селата Бобища, Бамбоки, Олища, Прекопана, Куманичево, Чурилово, Горенци, дори и от Костур идваха гости още предния ден, за да се черкуват. Голям събор беше на тоя ден. Грамадната църква не побираше богомолците. Адет беше на Пречеста, както в село наричахме празника, да се яде риба. Тогава Костурското езеро изобилстваше с шарани, сом и ягуля - ангуля. Приготвения шаран с кромид и албански зехтин, миризмата стигаше до Костур..... Посещения, угощения, увеселенията продължаваха и на другия ден - на патерица. По същия начин, ако не и по-богато се празнуваше и празника Св.Илия - 20 юли - 2 август- деня на черквата "Св.Илия". Тогава, летно време, гости идваха и от Костур и него ден обезателно се ядеше печено балканско цапе - ярешко месо. Тия два празника в Загоричани бяха дни на веселие, ядене и пиене. Времена, времена на радост и гордост. ....

До самата черква беше голямото каменно училище, в което се учеха не само децата на Загоричани, но и такива от околните села. И ако черквата през 1903 год. - Въстанието, беше пощадена, училището бе опожарено, защото гръцкия в Костур митрополит Германос Каравангелис с това искаше да покаже своята злоба към българското у-ще, и го опожари.

ВЪЗРАЖДАНЕ - ОТДЕЛЯНЕ ОТ ПАТРИАРШИЯТА.

През 1868 год. селските първенци са решили да условят за даскал в селото какъвто следва да има село, като Загоричани, което вече не е чифлик. Около 1855 год. загориченеца Илия хаджи Мореов - моя дядо, завършил педагогическо образование в гр.Атина. Като загоричанец съселяните му са поискали от гръцкия владика в Костур даскал

ЦЕНТР. ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

Илия да бъде назначен учител в родното му село. Митрополита останал изненадан от искането на загоричанци, като им казал -"хич бива ли даскал от ранга на Илия , за когото и гимназията в Костур е малко да бъде назначен учител в село?"- подиграл се със селяните и им се изсмял на акъла. Но и те си взели добра бележка от изказването на владиката, който в последствие съзнал грешката си.

Било 1868 год. когато селските първенци свещ. Ан.Ралев, Ицо Сугарето и Насо Патерата заминали за гр.Битоля да търсят даскал за селото, но от ранга на даскал Илия. В Битоля търговците Робеви и Мишайкови са им дошли в помощ, чрез тях те се добрали до даскал Георги Динков Държилов, наричан Динката, родом от с.Държилово - Воденско, образован, завършил гръцка г-зия, следвал и в Русия. Уговорили се , сключили и договор , че за 3 год. ще учи децата им на матерен език срещу 10.000 гроша. И още същата година пристигнал в Загоричани и открил училището. Тук му е местото да се каже, че между учениците бил и Димитър Благоев, както и съселяните му Апостол Калоянов и Григор Попанастасов , в последствие български учители. Много доволни са били селяните от начина на обучаването, тъй като децата последните лесно са схващали. Протекла първата учебна година с голям успях. През втората учебна 1869 -1870 год. , както знаем от Попанастасов и бай Апостол Калоянов, един ден даскала, след като разпуснал по-малките, задържал на специален урок по-възрастните, на които казал:" Деца, вземете и пишете: баба, дядо, майка, врапче, коза, овца и др. всичко писано с гръцки букви, обаче български изречения, които слушат в къщи, и които се приказват на улицата. Каква радост изпитахме когато учителя, вместо на неразбираемия гръцки, учеше ни бугарски," - разправяше бай Апостол Калоянов когато пивнеше. Но когато всичко това станало достояние на старейшините и свещениците, последните са

ЦЕНТЪР ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

останали изненадани, чудели се как ще погледне Митрополита на цялата тази работа, тъй като, за всичко ще донесе до турската власт и ще клевети даскала. И действително донесъл, че в Загоричани се явил бунтовник срещу държавата , измислици и интриги, които закарали Динката пред каймаканина = околийският началник в Костур. Обаче Динката с договора на ръка казал +, че учел дезата на селяните на матерният им език, т.е. на български, както се говори в селото, а не гръцки, какъвто децата не разбират. Обяснил , разяснил и разобличил митрополита, който сам видял, че е "сгрешил", а и каймаканина казал, че това е "милет кавгаси". Обаче дядо Владиката не преставал да търси начин за унищожение на злото, т.е. Динката. Борбата срещу Динката не престанала през целият 3 год. период.

През 1870 год. смелият Георги Динката прави опит да открие училище в гр. Костур. Подпомаган от архимадрит Павел Симов от с.Блаца, упорито се борят с митрополита . Със средства събирани от родолюбиви загоричанци в Цариград, иска да закупи празно място в Костур и построят училище, тъй като в града никой не дава помещение за такова. Когато успял да закупи празно правителствено място и корчанския мютесарифин - окр. управител да утвърди търга, лошите езици говорили, че по някакъв повод видни гърци са поканили управителя на гощавка и на другия ден, последният починал от .....удар, която смърт станала причина да не се утвърди търга. Не успял Динката да се снабди с място и издигне българско у-ще в "гръцкия "Костур. Гонидбата срещу българския възрожденец обаче не само не спирала , а още повече се ожесточавала. Един ден на връщане от Костур за Загоричани, придружаван от архимадрит Павел, отбили се в с.Горенци. Местния лекар Шомо, изплашен от посещението на двата български просветители да не би да направят опит за откриване на училище, организирал напа-

ЦЕНТР ДЪРЖ. ИСТОР. А...ВВ

дение, и им бил нанесен жесток побой. Обаче благодарение на турското население те били спасени от явна смърт. Митрополита в Костур отишел още по-далече, придумал свещеник Константин /поп Дино/ от с.Бобища когато Динката минава през Бобицките трапища за Солун да го посрещне и убие . Обаче свещенника не само не послушал, но предупредил Динката да се пази, отвел го в къщи, нагостил го и се обяснили. Завърнал се в Загоричани Динката казал на съселяните:" Аз вече напускам селото. Цели три години учих децата ви. Стига ви толкова. Семето ,което посях ф ати корен , и ке роди берекет, голям берекет".... И си заминал.

VI

ДИМИТЪР БЛАГОЕВ - ДЯДО И ДИНКАТА.

Дядо бил голям поклонник на своя учител, който му е дал първите познания, като дете, научил го да пиши и чете и затова той е писал доста много за своя първи учител. А и учителя познал, че малкото момче от Загоричани може да стане голям човек, както и стана. Тук му е местото да кажа няколко думи за моя именит съселянин Димитър Благоев и неговото семейство. Димитър Благоев е роден през м.октомври 1856 г. Той е родоначалника на научния социализъм в България и на Балканите. Учил в Русия, където образувал и първата социалистическа група. Благодарение на неговото познаване основите на социализма, неговото упорство и постоянство, социалдемократическата партия в България стана първа не само в страната, а в последствие най-дейната комунистическа партия. Димитър Благоев малко е писал за Македония. Но с малкото си е дал правилно разрешение на Мак.въпрос - Македония е цяла ,отделна единица в Балканската федерация. Семейството на Д.Благоев в Загоричани е познато под името Минаскини - Минасови, Колеви. Дядото на Д.Благоев се казваше Никола - Коле и е раждан около 1800 г. Баща му Вангел Колев Минасов , а майка му Доца беше от рода на

ЦЕНТР ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

Сиовите. Следователно Димитър Благоев в Загоричани би носил името Димитър Вангелов Колев или Минасов. Но той останал само Димитър Благоев като прекръстил името на баща си от Вангел - гръцко на Благой - българско.

VII

ИЗГОНВАНЕ НА ГРЪЦКИЯ ВЛАДИКА ~~ОТ КОСТУР~~.

1874 год. Първия ден на Божик. Гръцкия митрополит от Костур служи в селото. По това време такъв бил Иларион от Станимъка - Асеновград . Цялото население е в храма. Рождество Христово е. Певец от дясната страна в храма е учителя Петър Орлов от с.Бобища. Когато дошъл реда да се чете херувима Орлов зачел на славянски. Както си чел в олтаря на митрополита му се сторило, че Орлов се побъркал и излезнал на средната врата. Когато чул , че Орлов действително чете на славянски и съвсем не се е побъркал, провикнал се "Ти ине авто,петро,ти канис ,стека "- т.е. що е това Петре , що правиш ,престани. Орлов обаче не спирал, продължавал четенето. Излезнал вън от себе си, владиката се провикнал:" Петро,Петро Петра на генис,- което ще рече "Петре,Петре, камен да се сториш". Прокълнал го в литургия! При това недостойно държание на владиката от богомолците са се провикнали ; "Анаксиос, кирие десподе" - недостоен за службата владико - и пред него се изпречил богатия Динето Караичев, който подканил владиката по-скоро да завърши службата и си замине, но и му казал "Недостойно държание владико свети.Днес ,Рождество Христово, когато целият християнски свят се радва, вие анатамосвате черковният певец, само защото чел на славянски. Така ли ви учиха в о-в Халки да анатемосвате хората когато станете владици". Заминал си божия владика ,изпратен само от свещениците, но представил работата пред турските власти в Костур като бунт срещу държавата. За турците , които имали интерес от ежбите между българи и гърци,доноса на владиката бил добре дошъл,

ЦЕНТР. ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

тъй като ще падне нещо и за каймаканина. Повикан в Костор Караичето и другите набедени селяни, след като дали обяснение за цялата работа, а дали и обикновения бакшиш, за голяма изненада на владиката и гърците в града, наклеветените били освободени. Турците отдали работата на "милеткавгаси"- борба между нации. Има и ходене , и харчене, но за смелостта на Орлов това било нищо, казал Караичето....

БЪЛГАРСКО ДЕВИЧЕСКО У-ЩЕ В ЗАГОРИЧАНИ.

Галиба ще е било през 1888 ~~или 89~~ год. когато в селото пристигнала Ангелина Бонева - учителка, родом от с.Пропъльжени ,Михайловградско - от България и открива девическо у-ще , където са учили девойки и от други близки до Загоричани села. Обучението вървяло, обаче ужаса,който обзел гърцизъма в Костур не им давал покой - в Загоричани и бълг.дев.училище, тогава, когато в много села в епархията по онова време не е имало никакви у-ща. Когато гръцката пропаганда видяла че и в други села ще се открият такива у-ща, но нямайки основание да иска закриване на това училище в Загоричани, владиката си послужил с гръцката подлост - доноса. Наредил на свещенника Анастас Костов - Ингилис папас /беше малко кьосав,затова се наричаше така/ и на Илия Попанастасов - син на стария свещенник Анастас Ралев да поставят зад иконата в квартирата на Бонева компрометиращо писмо, какво, че Бонева е комитаджийка, учи децата против държавата и т.н., а самия владика донел в хюкумата, и упътил властта, как като отиде в село и открие поставеното писмо. Разбира се , че от това и каймаканина е разбрал нещо. Пристигнал в селото с цял ескадрон заптии, полицейският пристав без много маене и търсене намерил поставеното писмо зад иконата в квартирата на Ангелина, подкарал и последната за Костур, заедно с наклеветените първенци от селото, които са били нейни подражатели. Воденото следс-

ЦЕНТЪР ЗА ИЗС. ИСТОР. ... 84

твие не дава очакваните от владиката резултати, тъй като веднага се доказало, че писмото е съчинено и писано от гъркоманите Поп Анастас и Илия Попанастасов, следствие на което и първенците и Ангелина били освободени от всякаква отговорност. За да удовлетвори владиката, каймаканина в Костур наредил Ангелина да бъде преместена от Загоричани за учителка в градеца Хрупища, където е учителствувала само една година, след което напусна и Загоричани и Хрупища и Костурско и Македония. Но както и при Динката, така и при Ангелина Бонева – посе семе, което също така "фати дълбоки корени". Трябва да упоменем, че при учителстването на Бонева в Загоричани и по нейно настояване и инициатива нейните ученички от Загоричани – Маслина Грънчарова, Рина Данчова, Динка Стифаничина, Султана ПопДимитрова, Елена Янакиева Колева, Софа Димрева, Василка Касова, Филя Чакърова, и Рина Дукова, нейни ученички завършиха солунската българска гимназия и учителствуваха години наред в Загоричани и Костурско.

Ангелина Бонева е родена през 1852 год. През това време около 1888 год., когато хора с нейното образование – петокласно, гдето такива хора се търсеха за работа в София, тя се отказва и за благото на поробената Македония, отправила се за Цариград да търси учителско място в някое македонско село, където е смятала, че ще бъде полезна, отколкото в България. В Цариград екзарх Йосиф оценил готовността на Бонева и я препоръчал на загоричанци, които я назначиха учителка в селото си. За нейната десетгодишна просветна и патриотична дейност в Загоричани, загорицкото култ.просв. дружество Илинден в София провъзгласи Бонева за почетна членка и по инициатива на същото д-во, на 24 май 1932 год. в родното й село организира се честуване 80 годишнината й. Ангелина Бонева се помина на 88 год. възраст на 19 октомври 1940 год. За погребението бе се стекло

ЦЕНТР. ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

цялото население от околните на Проположени села - Крапчене, Сумер и Стубел, а така също и много нейни ученици от Михайловград, почитатели и колеги. Костурското благотворително братство и загоричанското д-во "Илинден" се представляваха от Спиро Василев - Загоричанин, който произнесе възторжено слово за заслугите на покойната в Костурско и Загоричани.

Благодарение, значи на Георги Динката и Ангелина Бонева, след тяхното учителстване, като учители - Загоричани даде: Апостол Калоянов, Григор Попанастасов, Константин Погончев, Христо Хадживанов, Наум Темчев, Кузо Гаев, Динето Шапкаров, Васил Шиникс Кузо Стефов, Христо Пълтев, Кузо Погончев, Дамян Илиев, Илия Бонев, Христо Попстефов, Петър Марков и Лазар Делев, и учителки: Маслина Грънчарова, Рина Данчева, Динка Стефаничева, Султана Попдимитрова, Елена Янакиева Колева, Софа Диноева, Василка Касова, Филя Чакърова и Рина Илия Дукова. Нека спомена, че през периода 1860-1895 год. в Загоричани гръцки учители са били Илия Хаджимореов, Христо Цуцулев даскал Дано, Константин Попгеоргиев, Конст. Хр. Цуцулев и Васил Белев всички родом от Загоричани.

1/ ОСВОБОДИТЕЛНАТА БОРБА НА МАКЕДОНИЯ И УЧАСТИЕТО НА ЗАГОРИЧАНИ.

Македонското освободително движение в Костурско датира от 1895 год. В Загоричани Кузо Стефов образува първата "ядка" в която влизали К.Шапкарев, Д амян Илиев, Христо Пълтев, Никола Караичев Кузо Марков, Илия Ицианов, Наум Цеков, Илия Дуков и др. Тая "ядка" остана център за Пополекол от 1896 - 1903 год. и прояви голяма дейност. През летото на 1901 год. обаче бившия четник Иван Георгиев Димко от Кичевско, стана турски предател и предаде всички запознати

ДЪРЖ. АРХИВ ИСТОР. АРХИВ

от него посветени в Делото хора. В Загоричани той продаде Шапкарев, Дамян Илиев, Христо Пълтев, Илия Ициянов, Спиро Филев и Киряко Германов-Ляче Пъче, които за да избягнат ареста, укриха се и станаха нелагални. Дамян Илиев и Ляче Пъче се отзоваха в четата, а другите се укриха. Кузо Стефов, който по убийството на Нуретин бей от Хрупища бе обвинен че е организирал убийството, и който учителствуваше в Хрупища, бе задържан предварително в Корчанския затвор. За участието на Загоричан в Осв. борба на Македония ще имаме случаи да се говори и по-нататък.

БЪЛГАРСКИ ОФИЦЕР В ЗАГОРИЧАНИ.

Беше след завършване на гръцко-турската война през есента на 1897 год, когато загориченеца Анастас Янков, в последствие много известния македонски революционер полк. Янков, в качеството му на майор от българската армия, в красива униформа пристигна в родното си село със специално ираде, указ от Султан Хамид да посети родината си. Българският офицер в Македония, в Костурско, в Загоричани беше достатъчно да подтикне освоб. борба в много градуси. От това посещение на Янкова биде изпратен в затвора неговия братовчед Никола Караичев, който в агитацията си беше отишел по-далеч. Но намериха се турски оръдия, които донесоха на турците за агитацията на Караичев, който бе осъден като душманин на турското царство на 6 год. затвор, който излежа в гр. Корча.

ГРЪЦКО-БЪЛГАРСКА РАЗПРА В ЗАГОРИЧАНИ.

Чак към края на 1897 год. в Загоричани се стигна до отказване от патриаршията и признаване екзархията. Свещениците по това време в село бяха 7 души. Трима от тях, стария Анастас Ралев, стария Георги Попдинов и младия поп Анастас Костов - ингилис папаз подържаха,

97

че не е канонично да се отказва патриаршията, която е дала светото миро на целият християнски свят, а пък екзархията нямала такова и е отречена от христовата църква. Останалите четирима баче, поп Яков, поп Стефан Шалев и Георги и Григор поп Наумови подържали, че те трябва, като народни пастири да вървят с паствтото, което е за екзархията. Селяните бяха дали ултиматум на свещениците , че ако на 6 януари 1898 год. , ден Богоявление - Водици свещениците не спомена името на екз. Йосиф, вместо на онова на гръцкия в Костур владика, ще бъдат принудени за временен свещенник в селото да повикат поп Никола от с.Бобища. При така създаденото положение ,четиримата свещенници се съгласиха и приеха това положение, и че на 6 януари ще споменат името на екз. Йосиф. И така стана, като от цялото село от 600-тях къщи, само 50-тина енориаши останаха с тримата "гръцки"свещенници в Загоричани, а всички останали минаха под ведомството на екзархията. Така завърши гръцко-българската разпра в Загоричани.

В.М.О.Р.О. - НАКАЗВА.

Хр. Чудуилев

ЦЕНТЪР ЗА ПОЛЯР... ИСТО... ...АБ

В Загоричани не всичко вървеше под крък. Осъждането на Никола Караичев на 6 год. затвор - член на Организацията се смятна ч е дело на Кузо Клянгето -Мисирлията, който се считаше за турско ухо. През лятото на 1899 год. Клянгето и Цуцул са били в Битоля по нечисти работи и Организацията решила да ги ликвидира. На връщане от Битоля, два -три дни след Петровден беше, Лазар поп Трайков и Манол Розов пресрещат завръщащите се и в местн."Жупан" ги наказаха със смърт. Турците отдали убийството на душмани или харамии. Не по-добър бил и Кузо Карамачов, който пък бил ухо на гръцкия в Костур владика, и който е бил предупреждаван да услужва на владиката. На 7 ноември 1901 год. Карамачо бе застрелян от четата на Кузо Стефов

98

XIII

21

ЦЕНТР. ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ В ЗАГОРИЧАНИ.

Няколко дни преди Божик през 1901 год. в селото пристигна Гоце Делчев - един от водачите на Организацията. В селото пристигна придружен от костурските ръководители Лазар Поп Трайков, Кузо Стефов, Мишо Николов, Чекаларов, Кляшев, Москов, костурската чета и Леринската на Марко Леринski. Пристигането на Делчева в Костурско бе 3-4 месеца след голямата предателска аф ера на Ванчо. В посетените села - Коно-млади, Смърдеш, Дъмбени, Дреновени, Вишени, Черешница и Загоричани, Делчев извлекъл впечатлението, че Костурско понесла аферата много лек а на Мишо Николов, учител в Костур казал: "Макар и след такава предателска афера, това което констатирах у вас, мога да кажа, че ако всички райони на Организацията са на половина готови като вашия, ние смело можем да говорим за въстание", а на Кузо Стефов- загориченец изказал възхищението си от това което видял в селото. Пребиваването на Делчева в селото не остана скрито от чуждо ухо. Случайното влизане на Илия поп Анастасов в домът на Вангел Шпатов, където бе настанена четата на Атанас Петров даде лош резултат. Илия беше пияница, обличаше се в расо и калимявка без да е запопен. А беше и "чуждо ухо". Ръководителя Стефов и Мишо Николов от близкото село Бобища добре познаваха Илия, та като узнаха, че той е в дома на Шпатов, наредили на войводата да бъде добре пазен, докато началството се занимае с въпроса. Илия бил предаден на един от четниците да бъде пазен, обаче четника задал се да гледа маскираните играчи сред село, незабелязал кога Илия оставил обувките си в стаята, и по чорапи, макар и първо януарски снеговит ден побегнал към с. Куманичево, турско-българско село и със пристигането си се качил на джамията и се провикнал към мюсулманите: "Турци, тичайте в Загоричани, там е пълно с царски душмани-комити".

Илия видял в квартирата при войводата Григор Шпатов, Маслина Грънчарова и Петър Марков - имената на които съобщил на турците. Докато обаче турците от Куманичево съобщат за случката в Костур, от селото пристигнаха в Загоричани Васил Перелингов и Бабаленов и съобщиха на моя баща за предателството, което Илия е извършил. Като сега си спомням, че баща ми и куманичени пристигнаха в домът на вуйко ми Караичето, повикаха Кузо Стефов и Мишо Николов в чардака и им съобщиха за случката. Донесено на Делчева, последният веднага наредил четниците да напуснат селото и всички вкупом се отправиха за Дива чеша, местност над селото.

На 2 януари 1902 год. турците се явиха в Загоричани да търсят "царските душмани", обаче такива не се намериха. Кмета и селските първенци обясниха, че донесението на Илия се отнася за маскирани - карнавал са играли вчера младежите, които пияницата Илия ги смятна за царски душмани - комити. Потърсени видените от предателя при войводата Маслина Грънчарова, Петър Марков, Григор Шпатов и стопанина на къщата Вангел Шпатов се указаха на лице, но бидоха задържани, отведени в Костур, съдени в Корча и бяха осъдени на 2 год. затвор. След заминаване на турците от селото, четите се завърнали обратно и продължили си работата. Тук му е местото да се похваля, че през време, когато Делчев беше на квартира у Караичеви, в продължение на 4-5 дни аз бях единствен от мойте другари съученици в Костурското третокласно у-ще, щасливец, че услужвах на голямите и редко скъпи гости, каквито за пръв път видях.

ЦЕНТР ДЪРЖ. КОСТР. АРХИВ

УБИЙСТВОТО НА КУЗО СТЕФОВ.

След заминаването на Делчев от Загоричани, костурската чета биде разделена на две - едната под ръководството на Кузо Стефов и Пандо Кляшев с войвода Атанас Петров, а другата с Чекаларов и

Москов с войвода Митре Влашето. Първата ще действува в Пополекол, а втората в Корещата. Четата с Кузо и Пандо , след като се обиколилила някои от селата в Района си, на 11 срещу 12 февруари 1902 год. бива открита от турска потера в с.Шестеово и бе принудена да даде сражение. Първото сражение в Костурско между комити и турски аскер. Сражението не продължило повече от час, но в него паднаха убити Кузо Стефов, учителката Василка Иванова от Битоля, годеница на Кузо , Накето от Шестеово и двама от селската чета. Кузо загина в разцвета на своята младост на 27 год. възраст. Той в продължение на 6 год. самоотвержено служи на македонската революция за свободата на Македония. Когато през 1943 год. посетих селото, ходих на лобното му място и обясних на селяните кой и какъв беше той - безстрашен и всецело предан на Делото.

XV

ПОЛКОВНИК ЯНКОВ С ЧЕТА В КОСТУРСКО.

ДЕВТР. ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

На 30 август 1902 год. в Загоричани пристигна с голяма и добре въоръжена чета полк. Анастас Янков - род. от селото . Посрещнат беше много добре - съселяни, има роднини, приятели, познати. Голям християнин, с цялата си чета се отправи за храма, където се отслужи молебен и стана първата среща с познати и непознати. Разквартирува се голямата чета по квартири , гощаваха се четниците, раздадоха се долни дрехи и чорапи. Знаейки за пристигането на Янкова в Загоричан Мишо Николов - учител в Костур и легален ръководител на околията, веднага пристигна в селото на свиждане и разговор с него, тъй като Николов както твърди в спомените си, издание на Костурското братство , бил уведомен от ЦК вСолун за пристигането му и като един от водителите на върховизъма идвал с цел да вдига въстание. И затова Николов помолил Янкова преди да се срещне с ръководството на Района , да не повдига

ЦЕНТР. ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

107

въпрос за въстание. И действително още на другия ден се състояла срещата на буката около с. Блаца. По това време ,по видните хора на Организацията , ръководители – основатели – Лазар поп Трайков е на лечение, Кузо Стефов и Москов паднаха убити в сражение, Манол Розов е в затвора срещата ще става с Чекаларов ,Николов,Кляшев и случайно намиращия се в Костур Хр. Силянов. На срещата Янков настоявал за въстание още през същия месец септември, определяйки и датата – 8 , Малка Богородица. Ръководството се мъчи да го убеди, че Костурско съвсем не е готово за въстание, нямало никакво нареждане от ЦК, следователно едно такова въстание ще е катастрофално за Района , без дори да има и най-малък ефект. Непреклонен останал Янков, тъй като решението на Върх. комитет било през септември на всяка цена да се вдигне въстание. И за тази цел лично той замина за Леринско, а към Пополекол, около Загоричани изпрати войводата Петър Гайков, който заедно със загориченеца Петър Погончев успяха да привлекат стотина въоръжени хора само от Загоричани и на 7 срещу 8 септември се отправиха за пл. Върбица на "въстание", което продължи 2 нощи и 1 ден. В резултат на това , обаче убити бяха двамата продавачи на червен пипер, турци от Кайлярско. Благодарение умението на ко джобашията – кмета Яне Канзов и неколкото златни лири , аферата с пиперарите мина лесно. Трябва да се отбележат сраженията, които четата изнесе в Пополекол. Първото сражение става на 10 септември в местността Курулища, където паднаха трима четници , и тримата от Загоричани; второто сражение става към 20 септември в местн. "Бобицките стени", което бе голямо и турците дадоха десетина убити аскери, а от четата един ранен. Сражението на "Бобицките стени " се ръководеше от полк. Янков. След всичко това и след тия сражения, Янков напусна Костурско и през Атина се завърнал в София. В Района временно остана неговия войвода Петър Гайков с четирима четници, очаквайки

ЦЕНТР. ДЪРЖ.-
ИСТОР. АРХИВ

да получат средства и канал за заминаване. За нещастие обаче на 7 срещу 8 ноември, четата е открита в с.Бобища , сражението е неминуемо, в което падат убити войводата Гайков и четниците Коста Даундзуров Чаушо ,Кузо Погончев , Григор Ичков - и тримата от Загоричани и Демир от Кономлади. Спаси се само Фани поп Динов от Бобище.

Така мина 1902 год. за родното ми село Загоричани.

ЗАГОРИЧАНИ ПРЕЗ 1903 ГОД. ПОДГОТОВКАТА.

В началото на 1903 год. комитета в Загоричани се възглавяваше от Никола Караичев,Кузо Марков,Мишо Джуров, Вангел Грънчаров , Лексо Динимишев, Никола Лютиков и Георги Дуков със секретар Маслина Грънчарова. В тоя си състав комитета бе и център , в който влизаха селата Бамбоки,Бобища,Загоричани,Олища,Куманичево,Чорилово и Горенци. Центровата чета се водеше от войводата Никола Трифонов от с.Бабчор и се състоеше от 7 души. Агитацията беше в разгара ; четата се движеше почти денски, усили се снабдяването с оръжие и съоръжения; обучението на младежите вървеше усилено, с други думи знаеше се, че се очаква въстание. При такова състояние на нещата - усилената дейност на центровата комисия и четата - народа очакваше и светлите Христови празници - Възкресение Христово - Паската. Обаче малко преди тоя голям праздник, трябваше да се ликвидира и с Колето Филев, който не искал да разбере, че е време да се откаже от срещи с турски големци. Неколко дни преди празника в м."Върчка" Петър Марков наказа предателя

ХУРИЕТ В ЗАГОРИЧАНИ.

Велигден. Черковните камбани бият и канят християните за второ възкресение. Готвим се за черква, да чуем да втори път Христос Възкресе. Грамадната черква е претъпкана от богомолци. Затаено слушаме черковните песни и често повтарящото се Христос Възкресе. Кому можеше

ЦЕНТЪР ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

103

да мине през ум , че на Велигден- ден на пладне в черквата ще се черкуват и .....комити. Това можеха да знаят само селските ръководители. През това време тримата свещенника, облечени в най-новите одежди, на три различни езици четат светото евангелие. В храма е така тихо, че и бръмченето на муха не би се чуло. В тоя момент от към източната врата на черквата се защуми и за миг всички погледи се обърнаха натам. Той е ...Манол Розов, грамадният по ръст и дух Розов, а след него войводите Иван Попов, Никола Андреев и Никола Трифонов следвани от до 50 комит четници, повечето без мъх под носовете, но отлично стегнати и въоръжени, смирено се нареждат под амвона на храма , слушайки черковните песни. Службата завърши. Пръв началника Розов се изкачи на високия амвон и започна или завърши:"Братя, скоро , може би много скоро ке се фатиме за яката со агата, може и да паднем, но трябва да сме готови за тоя ден" - рече Манол и слезна. След него говориха Иван Попов - центров войвода на Блаца и Никола Андреев- такъв на с.Мокрени. Появата на загоричанския центров войвода Никола Трифонов, нямащ още 20 год., предизвика нещо като "бунт"...със слабия си и писклив глас, без мустаци и брада, с дълга руса коса предизвика вред женското отделение съмнението че е чупа - мома, и от там дойде възклицанието женско:"ба,шо панукла, чупа е"..... В черквата се пяха песните :"Напред ,напред за слава", "Шумния Вардар" и други, които се подеха от всички младежи в черквата. Пеенето продължи и в "Средсело", където поради празднока бяха построени люлките-търкавалници, на които бяха насядали четници, моми и момци и пеейки се веселихме. Хуриет е в Загоричани! Научили за тържествата младежи от близките села от Бобища, Бамбуки и Олища пристигнаха в село въоръжени и дадоха на тържеството още по-голяма тържественост. Кач пара едер-колко пари струва , че може би утре каймаканина и кзбашията в

ДЪРЖ. ИСТОР. А. НВ

104

Костур да научат нещо за станалото - да му мисли стрико Янето Канзов- "аман беим,сакън,ойле шей йоктур "- недей господине,аман,няма такова нещо,клевета е . Велигден беше, децата бе̂а пияни и со неколко теманета ки и пуши да си оди. Но на младежите ще кажи, такъв беше табиета на стрико Яни. "Е ,и сега го скокнаме трапо,лесно мина,мо и фати Госпо очите,ама бе̂лите си го умо на главата,малце по скришно..... Така мина второ въскресение през 1903 год. в с.Загоричани - 3 месеца преди Илинден.

XVIII

ЗАГОРИЧАНИ И ИЛИНДЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ ПРЕЗ 1903 ГОД.

Е то и многоочаквания ден. На 21 юли 1903 год. - 3 август рано сутринта Манол Розов с въстаниците от с.Бобища влезна в село и затропа на външната ни порта. Майка ми позна гласа на Розова ,слезнахме и отворихме вратата. Придружаваше се от Никола Лютиков,Марко Иванов-войвода от с.Палеор и Петър Марков. Съмна се. " Средсело" се изпълни с въоръжени мъже от Загоричани.Почнаха да пристигат и въстаниците от другите села на Центъра - Олица,Бамбуки,Куманичево и Чурилово. От към планината Върбица слезна Чекаларов и Кляшев с група въстаници. В Загоричани галиба се реши да бъде нападнат гр. Клисура, където имаше турски гарнизон, а беше и мюдурлук - полиц.участък. На 22 юли центровите ~~чети~~ въстанически на Блаца,Мокрени и Загоричани предприеха обкръжването на града и на 23 след ~~ожесточен~~ горещ бой, гарнизона и администрацията с бегство се спасиха от довчерашните турски раи - въстаналите роби! Покойний Ицо Гърков беше се провикнал :"Ето, на ,грошче давам,турчин да видя". Народ .Дух,костурски дух! А след превземането на Клисура, Чекаларов пък рече:"Ако с изгарянето на моето родно с.Смърдеш и с избитите тогава 89 старци,жени и деца Македония не се освободи, когато турците опожарят голямото Загоричани, сигурно ще стигнем наполовина до

ЦЕНТР ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ 105

нашата цел".... Идеализъм,желание на един всецело предал се на служба на Македония.....

От лагера Върбица ,въстаниците отбраняваха Костурско и бяха заели целият гребен Вич-Върбица-Ежово,-повече от 15 км.- и на 11 август нападнаха гр.Невеска ,също мюдурлук и с гарнизона-аскер, който град падна в ръцете на въстаниците. В сражението тежко бе ранен и моя съселянин Лексо Иван Динимишев. Но ето и края на лагера Върбица. На 13 август началството получи известие , че турска войска повече от 6.000 души излезна от Костур в с.Мавровo и се движи към с.Футинища, заемайки южната част на Кайнако за към Върбица. Настъплението на турците започна на 14 август сутринта към с.Черешница, където отряда на Марко Иванов бе разбит,оставайки 20 убити въстаници; на"Порта" Попов не можа да задържи настъплението ,принуден бе да отстъпи през Вич към Корещата. След като опожариха с.Прекопана, турската войска приближи гл.въстанически сили на Върбица. Беше към 5-6 часа вечер, когато Чекаларов нареди отстъплението да стане през Клисура,Загорицкото поле "Порта", от където само преди няколко часа мина турската войска. Така , по тоя начин Чекаларов без бой отстъпи към Корещата - Германскит планини-Преспанско. Жителите на Загоричани напуснаха селото и се отправиха за монастира св.Врач- от св.Анаргир ще търси покровителство. ....

Осъмна 15 август- Св.Богородица. От монастирските височини виждаше се пушека - Загоричани гореше. Горя цели 15 дни, тъй като мъчно гореха каменните жилища, а от друга страна плячкаджийте-башибозук с коли вдигаше покъщнината от 600 домове, откарваше едрия и дребен добитък,събиран с десетки години . Вече нямаше и Ицето Гърков да повтори:"Ето,на ,грошче давам турчин да видя"..... А турците бяха вече много,хиляди,до 6 хиляди. Него ден , на 15 август в селото бидоха избити старците, които не напуснаха селото и които не вярваха ,че ще

106

Трагичната за загиването

се посегне и на тях. На тоя ден Лидока видях убити: Васил Поп Димитров Никола Шотлев, Дине Манов, Спиро Которенеца, Ването Лексов, Иваница Лексова, Василица поп Димитрова, Умчето Ложовкин, Каля Толеджова, Наум Пишмаров, Проса Кирова, Гина Калкатронова, Насето Чулев, Вангел Шпатов, Типо Джонджов, Гильо Цимуров, Марко Янимарков, Геле Рапов, Ристо Кочков и Кирякица Чулева. Въпреки това, не се сбъдна пророчеството на Чекаларов, че след опожаряването на Загоричани, след ограбването и избиването на населението, Македония ще се освободи. А Манол Розов догони загоричанци в манастира , да търси сметка защо са напуснали селото, тъй като началството е очаквало от опожаряването на Загоричани и избиване на населението му, Македония да се освободи..... Идиализъма на Розовци, Чекаларовци и поп Трайковци е бил много висок. Днес, ги адмирирам и намирам, че те, като революционери правилно схващането им е било правилно.

XIX

ПОДВИГА НА ЛЕКСО ИВ. ДИНИМИШОВ.

ЦЕНТР. ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

Лексо Ив. Динимишов е роден в Загоричани към 1867 год. Беше се завърнал от Цариград през 1902 год. , за да участвува в революцията и беше деен член в ръководството. Взе живо участие в подготовката и Въстанието, би се при превземането на Клисура, а в боя при гр.Невеска на 12 август бе тежко ранен. На 13 август бе смъкнат в селото, за да бъде лекуван. На 14 август обаче, както се каза, селяните напуснаха селото. Тежко ранения Лексо с майка си, жена си, сестра си и едно чудо дете се укриват в местността "Сулеймановi орей" , в лозята . На 15 с.м. турски аскер влезна в селото и почна опожаряването, а башибозуците - турци от околните села Куманичево, Горенци и др. запълниха из загорицките местности да грабят. Лексо, който си давал сметка за положението в което е изпаднал с цялото си семейство, не намирайки

изход, чудейки се какво да прави, как да излезне от това положение. Берен на дадената клетва, да не падне жив в ръцете на потисниците, а с това и семейството му от три жени, в миг решил: със наганта ,докато изплашените близки се съвземат, той прострелял майка, съпруга и сестра а с последният куршум гръмнал се в устата ! За чудо сестра му .... останала жива и влачейки се след ден пристигна в манастира да разправя за подвига на своя брат ,извършен на "Сулеймановия орей".

Както казах, Лексо беше гурбетчия, ходеше в Цариград и през две-три години се връщаше в село. Беше състоятелен човек и едничкия голям и хубав хан в селото беше негов. Нямаше и деца - наследници, не остави поколение след себе си, но затова пък остави подвига на "Сулеймановия орей"!. Подвига на Лексо е слава за Загоричани, за Костурско ,за Македония.

Тук му е местото да предам имената на тия загоричанци, които паднаха убити в сражение с турския аскер, като четници преди Въстанието и като въстаници във време на Въстанието:

Кузо Стефов - ръководител
Петър Погончев войвода
Коста Дзундзуров четник
Кузо Погончев "
Григор Ичков "
Георги Васов "
Вангел Чачов "
Вангел Топалов "

Тома Новачков - въстаник
Никола Грънчаров "
Филип Типовичин "
Никола Качев "
Гугул Бошев "
Илия Спанчев "
Лексо Ив. Динамишев "

ЦЕНТЪР ДЪРЖ. ИСТОР. А...В

В НОВОТО ЗАГОРИЧАНИ НАНОВО БОРБА.

Със старото Загоричани се ликвидира, опожарено до основи, през зимата 1903/1904 год. населението останало без дом, покъщнина, едър и дребен добитък, прекара под чужди стрехи, разпръсна се из околни-

те села , по спец. в манастира "Св.Врач", Олища,Куманичево,Горенци и Клисура, очаквайки пролетта, че да почне прибирането си в Новото Загоричани. И почнаха "строежи" на нови „домове" за живеене. Можеше да се прости на турците за голямите , неописуеми , безчетни загуби, които им бяха нанесени, но не и на гръцкия владика Германос Каравангелис, който придружаваше настъплението на аскера и насъскваше Хасан Едхем паша за унищожение на селата и по спец. за Загоричани. И нещо по-страшно.- Намерил населението в безизходно положение, поиска да използува нещастието на селяните, като се обърна към старейшините и свещениците със заплащване, че ако не се откажат от българското и не признаят патриаршията и него, очакват ги още по-голями беди!.... Значи, когато населението през пролетта на 1904 год. почна наново да се заселява в селото, владиката разчитал на успях.....

ЦЕНТРАЛЕН ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

След Въстанието в Костурско останаха от старите войводи Митре Влашето и Христо Цветков, а през пролетта на 1904 год. се завърнаха в района Никола Калиманов - Добролицки, Киряз Шкуртов и др. а те от своя страна потърсиха наново старите работници на Делото за подемане наново борбата. Въпреки постигналото го нещастие, населението продължава да упорства, да отказва признаването на патриаршията и Владиката. Появата на старите войводи на Вич и Върбица дадоха кураж на населението, което вече разчиташе на силата на организацията в борбата му с гърцизма. А когато в Костурско се завърнаха Пандо Кляшев, Петър Погоничев, Кузо Блацки, Никола Андреев, Насо Кършаков и др. войводи, населението обърна гръб на владиката. Борбата почна наново, но вече на два фронта - с турците естествено , и с явилите се през 1904 год. гръцки андартски чети - съюзници на турците - втория фронт.

БОРБАТА С ГРЪЦКИТЕ АНДАРТИ В КОСТУРСКО

Нямам на цел ,нито възможност да изброявам нападенията на

ЦЕНТР ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ 109

изпращаните от Атина гръцки банди -убийци, които в съюз със турците нападаха села, избиваха хора по пътищата в Югозападна Македония и в Костурско. Ще кажа нещо само за съюза между гръцкия владика в Костур Германос Каравангелис, каймаканина /околен началник/ Абдураман бей и турския офицер Ниази ефенди от Ресен, офицер за пазене реда в северо-източно Костурско.

Загоричани е в очите на турци и гърци - покорено веднаж, ~~те~~ другите села сами щели да паднат...Но как да стане това покоряване на Загоричани без жертви и да има резултат. И ~~се~~ решили турци и гърци предварително да обезоръжат селото, да няма въоръжен противник при нападенията; да избият колкото се може повече хора, да сплашат останалите села и постигнат пъкленатa си цел. Ниази ефенди ще изпълни плана. Той познава селото, знае , предполага кои в Загоричани са комитаджии - ръководители. От тях ще почне. ~~Но~~ с плана ,изработен между тримата - владиката, каймаканина и офицера.

Явява се Ниази ефенди в Загоричани, веднаж, дваж, трети път събира селяните, говори им, уверява ги: "чуйте вака, знам, че во селото и сега може да има комити, и ги криете. И Митре греди[1] и Кузо Блацки греди и други гредат. Кога да е ке и фатам; царската ръка е дълга... ке горам селото, ке тепам - се тука ке се въртам и ки фатам комитите." Ниази беше ~~пома~~ и говореше ~~чисто~~ български. Увещаваше селяните да предадат оръжието, което имат, тъй като той ще ги пази от андартите. Макар и да беше власт на която не биваше да се верва, но пък толкова и такова падение нашите хора не са допускали. Той ги уверяваше, че ако чуят да свири бурия-войнишки сигнал, ако чуят стрелба, да бъдат спокойни тъй като това ще е войската, която е открила комити в селото, и че той води сражение с тях. По тоя начин той искаше да ~~преосигури~~ сигурността

1/ греди = идват

че при нападение над селото от андарти - селяните не ще укажат съпротива . Да така се стигна до 24 март 1905 год. /6 април/ когато гръцките андарти били се установили в Которската планина ,срещу Загоричани на 1/2 час до селото, готови за нападението на 25.III./7.IV.905 г./

НАПАДЕНИЕТО.

Рано на 25 март ,на ден Благовещение, голям християнски праздник, гръцката банда състояща се от повече 200 до зъби въоръжени християни гърци - убийци, чакайки да забие черковното клепало, да отидат хората в черквата, че там вътре в храма да накажат Загоричани за "вироглавството" , че не признавали патриаршията и владиката, че и след Въстанието продължават борбата за освобождението на Македония от турското робство и отказват да приемат гръцките андартски банди и в съюз със последните предприемат борба срещу ВМОРО - комитета. Но когато черковното клепало , за голям късмет забавило се да бие, и понеже почнало да се съмва , бандитите се втурнали из улиците на селото и кого къде срещнат убиват. Цели два часа убиваха, докато убиха четиридесет и двама и отвлекоха със себе си други осемнадесет, които откараха на Върбица и в местн. "Гумнището", измъчвайки ги и преди да бъдат измушкани с ножовете питали са ги :"кажете, кой от вас е Розов, кой от вас е Кляшев, Погончев,Кузо Блацки и пр. " и след тези оскърбления измушкали ги с ножовете си! Жертвите този ден бяха 59 избити селяни 6 тежко ранени и костурския търговец еврейн Яко Праматара - всичко 66 души!.... Няма защо да се пита защо бе нуждно и кому бе нуждно това падение на Елада през XX век. Нуждно бе на владиката Каравангелис на каймаканина и на Ниазията ,за да им се запишат имената в историята на Гърция.....

СЪПРОТИВАТА.

ЦЕНТЪР ЗА ИСТОР. АРХИВ

Само Кузо Ил.Самарджията можал още в първия момент да

ЦЕНТЪР ЗА ИСТОР. АРХИВ 111

разбере, че нападението върху селото е от Пруг откритo. Той живееше в най-крайната къща на селото от към юг и не се стърпял - от схлупената калива , построена след Въстанието, открил огън срещу нападателите. Неочакваната и непредвидена съпротива, смущава "геройте". Съпротивата на Кузо, който е сам ,но храбър и безстрашен, изплашва противника ,който е ударил на подлост - подканва Кузо да спре, да се предаде, ще му простят, а с това ще спаси и семейството си. Кузо не вярва, не повярвал, може би защото смятайки ,че и други като него водят бой, продължава съпротивата докато свършва патроните, до като падна убит. Но когато нападателите видяха, че стрелбата спре, паликаретата хвърлят бомба, която унищожава каливката - домът, избива всички в къщи - убитият Кузо, жена му Султана и трите момичета Ангелина на 10 год. ,Елена - 7 год. и Мария на 3 год. Най-малкото било промушено със щик и подхвърлено.....

И Пандо Миталков като Кузо , указа съпротива. И той не скрил пушката, та когато се явили нападатели пред къщата му и като видял ,че са гръцки андарти, открил огън, за да спаси каквото може да се спаси. В помощ на Пандо е и младата му невеста 25 год. Елена, на която Пандо определил наблюдението. Скоро обаче, курщум олучил и Пандо, а останалата жива Елена трябваще да напусне къщата , за да се спаси.

"АНКЕТНАТА КОМИСИЯ"

Само благодарение на Насето Коков от с. Бобища за злодеянията в Загоричани научиха и европейските консули в Битоля. Пристигнал в Битоля на втория ден от злодеянието, Насо отишел при загориченеца Наум Темчев, гимназиален учител, който чрез бълг. генерален консул направиха достояние на руския и австрийски консули за станалото в

112

Загоричани. "Неискаха да вярват господа консулите"- разправяше Насето Коков. Тогава те се обърнаха към валията /обл.директор/. Той им отговорил, че нямал никакъв хабер за такава работа ,и че ще запита каймакамина в Костур. Но от злодеянието минават вече 3 дни, турците в Костур се мъчат не да се скрие злодеянието, а да не се види картината - 60 убити, изпушкани, обезобразени изобразени хора на съюза между турци и гърци. Консулите на Русия и Австрия, заедно с италиянски жандармерийски офицер прилагащи падарските реформи в Турция, не повярваха на валията, а повярваха на Насето Коков и същия ден, придружени от ескадрон кавалерия с влака до гара Сурович , препускайти за Загоричани пристигат към обед.

ЦЕНТЪР ДЪРЖ. ИСТОР. [illegible]

На селския мегдан до черквата са наредени жертвите на гръцкия садизъм - 54 на брой. Обезобразени са 18-тях измъчвани на Върбица. Липсва избитото семейство на Кузо Семерджията от 5 души. Труповете вече се разлагат. Ето и анкетната комисия. Невероятно - казал руския консул; австрийският ругаел на неразбираем за селяните език, а италиянският полковник казал :"20 год. служа в италиянската армия и в Африка, с диви хора съм се разправял, такова чудо извършено на XX век от потомци на Елада не съм видял. Проклятие! Руският консул помолил учителите и свещениците да побързат с погребението на жертвите, защото има опасност от силно разлагане, което може да докара нещо по-лошо за останалите живи. "Видяхме,снехме и ще донесем където трябва". Помолена бе комисията да иде и види картината пред Кузовата къща - обгорели 5 трупа, а тригодишното момиче подхвърлено в един ъгъл, но личеше че е подхвърлено с нож от пушка. Тук руският консул припаднал, австрийският ругаел, а италиянският полковник плакал .

ЦЕНТР. ДЪРЖ. ВОЕН. АРХИВ

Само турските офицери, които придружаваха анкетната комисия, избягвали да гледат картината. Сигурно обаче и те са се възмущавали, ако не са и проклинял авторите, организаторите на злодеянието - каймаканина на Костур Абдураман ефенди, гръцкия владика Германос Каравангелис и Ниази ефенди помак от Ресен.....

ЖЕРТВИТЕ:

Тоя ден , ден Благовещение - 25.III.1905 год. /7 април/ в Загоричани намериха трагичната си кончина: свещ.Стефан Шалев, Ноле Дуков,Таси Рапов,Мито Лазов ,Иван Калкатронкин, Яне Канзов кмета, Христо Канзов, Ицо Маразето, Мите Филцов, Мишо Йоткин, Стоян Костандов Киряко Сапунаров, Петър Шпатов,Ноле Манджов,Киро Моди, Мито Погончов, Петър Мацуров, Сидо Вулев, Никола Блаченов , Георги Н.Блаченов, Марко Вангеловски,Яне Куровешов, Таси Куровешов, Гильо Куровешов, Зисо Димовичин,Мано З.Димовичин,Яни Зафираков, Мито Костадинкин,Георги Ронзов, Георги Тагаров, Христо Темов, Димитър Кондов, Дине Цуцулев, Кузо Дрендов,Кольо Юнако, Филип Гъончев, Стоян Ф.Гъончев,Търпа Чичова, Тана Яни Канзова,Вангел Гацов, Никола Костандов, Кузо Нанов, Мите Шклифов, Кузман Костандов, Вацук Киров, Васил Чичов, Никола И.Дуков, Наум Мишаков - Драшка, Антон Печетиков, Янчо Торофиов, Наки Калешин, Коста Шефов, Дине Бощунанкин,Елена П. Миталкова, Кузо И.Самарджията, Султана К.Самарджиева, и децата им Ангелина,Елена и Мария - всичко 59 плюс еврейна Якото - 60 убити и 6-тина ранени - избити, защото не са искали да признаят патриаршията и гръцкия в Костур владика, защото отказвали да дават храна на андартите, защото продължавали комитаджийска и т.н. причини, за да избият толкова невинни хора.

Но и с това не се турна край на гръцкото отмъщение спрямо Загоричани. Защото и след Благовещение, гръцките андарти продължаваха избиванията на загоричанци; и след Благовещение паднаха убити селяните

Филип Кьлев, Филип Филцов, Спиро Манов, Илко Манчов, Георги Вабаитов, К оле Нанов ,а на ден Велики четвъртак през 1907 год. връщайки се от Костур, където беше ходил на пазар ,на шосето между селата Горенци и Куманичево бе убит моя татко Васил Илиев Мореов на 38 год. възраст. Нека отбележим, че като последни жертви в борбата между българите от Загоричани и гръцката пропаганда до 1913 год. , когато и Загоричани падна под гръцко полит. робство са двамата енорийски свещеници Григор поп Наумов и Недялко поп Стефов, които бяха задигнати от селото и изпратени на явна смърт на остров Трикери,от където и не се върнаха.

След всичко казано, нека направим една равносметка на жертвите които Загоричани даде в борбата за освобождение от турско робство и в борба срещу гръцките фанариоти (от патриаршията в Цариград за своя църква и своя писменост.

ЦЕНТР. ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

В борбата срещу турското робство, която борба почна през 1895 год . и завърши през 1912 год. - Балканската война - Загоричани даде убити четници,въстаници и мирни сеяни - 36 , в борба с гръцката пропаганда убити бяха 66 ~~и тежко ранени 6~~ или всичко ~~108.~~ 109

Има още една страница, в която моите съселяни са водили борба с гръцките монархофашисти. Това е участието на загоричанци в редовете на гръцката комунистическа партия, през годините 1946-1949 г., в епичните боеве при Вич и Грамос, където те се проявиха като изпитани борци за своята свобода. В тая борба паднаха убити в сражения 28 души, а избити по единично и вкупом като укриватели и като българи 25 д. всичко 53 души плюс по-горе упоменатите ~~108~~ 109 д. или всичко 161 души. Ето имената и на тия 53 д. : Никола Костадинов, Ангел Диов, Стефан Джуров Нолевица Вангелова,Методи Франгов,Коста Калоянов, и Стефо Буцев - загинали през 1947 год.; Манол Шклифов, Ангелчо Говедаров, Ламбо Шабанов,Христо Шабанов, Петър Смангалиев,Георги Миталков, Гелчо Долев

Васил Костандов, Стефо Ангелов, Кочо Вангелов, Василка Вуцева, Димитър Джидров, Гелчо Манчев, Георги Петличков, Петър Шалев, Динка Манчова, Ламбо Зафираков, Филе Кънев, Илия Диов, Ламбо Джидров, Сотир Лютиков, Трифо Типоев, и Димитър Бошев паднали в борбата през 1948 год. А Ангелчо Дуков, Филя Кочкова, Димитър И. Дуков, Тана Джурова, Кузо Шалев, Димитър Барзов, Льопа Темелкова, Циля Масларова, Люба Караджова, Олга Оклева, Тана Джидрова, Мителица Чакърова, Динка Караджова, Петревица Влаканчова, Александра Чулева, Веса Влаканчева, Спирка Говедарова Димитър Миталков, Димитър Гъончев, Тана Шалева, Циля Манчева, Кузовица Льолкина и Тана Васева.

С това завърших спомените си за Загоричани. Като приложение и отговор на писателя Цветан Миков давам "Момчето от Загоричани", където се говори за детството на Димитър Благоев - Дядото.

МОМЧЕТО ОТ ЗАГОРИЧАНЕ.

Под това заглавие Цветан Миков, писател, родом от гр. Лом България, издаде книгата "Момчето от Загоричане", в която описва детството на Димитър Благоев - родоначалника на социализма в България. Книгата е издание на комунистическата младеж.

ЦЕНТР. ДЪРЖ. БЪЛГР. АРХИВ

Безпорно, че книгата е принос към спомени за родното ми село Загоричани, което обстоятелство може само да радва нас, съселяните на Димитър Благоев - Дядото. При това радостното е и това, че в днешни дни Миков изнася, че жителите на това село не от днес, а от преди стотина години са търсили начин как да се куртулисат от ярема на гръцката пропаганда - Патриаршията, която здраво беше хванала нашите прадеди за гушата и ги душеше. Автора на книгата твърди, че цялото население, всички в това село са говорили български от памтивека - и "гъркоманите" не са

ЦЕНТР ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

116

знаели нито лаф гръцки, Да не говорим за жените . Следователно, Цветан Минков има заслуги към Загоричани. Автора на книгата, обаче, чини ми се , че е сторил грешка, или по-добре щеше да бъде , ако данните , които му бяха необходими, особено относно селските работи, имената на много хора, които поменава , дейността на някои лица и пр. ако тия данни беше ги проверил, нямаше да изпадне в грешки, макар и "дребни". Например селото се казва Загоричани, а не Загоричене , Димитър Благоев е близнак, но не брата му Христо, а Никола е съблизнака, хаджи Мореа нямаше синове, Илия е негов зет, Съвсем непознати са в Загоричани имената : Бандо, Арсо, Гъоре, Аце, Дими. Такива имена аз непознавам и в Костурско. Обикновените имена у нас са : Георги или Йорги, Никола -Коле, Димитър-Мите, Христо - Ицо, Ристо, Иван -Ване и т.н. Имената на поменати в книгата лица като : поп Анастас Ралев, Ицо Сугарето, Насо Патерата, хаджи Мореа, Георги-Йоргето Колев например са точни, правилни. Но в Загоричани не се помнат, не се знаят имена, хора като : хаджи Лазо, пъпливият и запънат Дамян, или чорбаджийският зет Паскал, или най-сетни Дели Димо. Това са произволно дадени имена. Колкото пък се отнася за дейността на поп Анастас Ралев, когото автора изкарва борец за българщина, тук вече Цветан Минков много е сгрешил. Затова ще кажа нещо, когато говоря за дейността на попа, но така както Минков предава тази дейност, мнозина загоричанци, които прочетат книгата ще смятнат , че автора е сторил голяма грешка, като не е проверил данните. Някои може би ще си помислят, че автора прави майтап, или просто се подиграва с паметта на попа, който няма възможност да опровергае. ...

Не мога да кажа дали автора изнася детството на Димитър Благоев както трябва , т.е. дали книгата е издържана, тъй като считам че мога да сгреша. Това да сторят критиците.

Било през 1868 год. , когато моите прадеди искали са да се

отървят от гръцките даскали "Стефанидис" и "Панайотидис", тъй като лошо обучавали децата и били жестоки хора - наказвали учениците с бой и фалагата. По това време в гр. Костур в гръцката гимназия учителствув. Илия Мореа, мой дядо, и селяните поп Анастас Ралев, Ицо Сугарето и Насо Патерата били изпратени в Костур при владиката Никифорос да го молят да назначи даскал Илия за такъв в родното му село. Никифорос останал изненадан от постъпката на загоричанци и направо ги изругал, изпъдил, че как е възможно даскал от ранга на Илия , за когото и гимназията в Костур е малка, да даскалува в село, па макар и в село като Загоричани. Това обаче не отчаяло загорицките пратеници. Делегацията се отправила за гр. Битоля. Там ще търси даскал за селото. В помощ им се явили българите в Битоля д-р Мишайков и братя Робеви, които им препоръчали Георги Динков - Динката, родом от с.Държилово - Воденско, учен мъж ,завършил гръцка гимназия, следвал и в Русия.

За да не повтарям някои неща , ще прескоча тук дейността на Георги Динков - Динката , за да кажа нещо за двамата главни действуващи лица в книгата - за моя прадядо хаджи Мореа и за поп Анастас Ралев.

Хаджи Георги Мореа - Правилно е казано ,че хаджи Мореа е бил богат и селски чорбаджия. През време на руско-турската война 1853-1856 год. Мореа бил млекар в Цариград и спечелил много златни лири от които и аз сварих. В Цариград купил голям хан, а млекарската работилница давала голями печалби. Купил и чифлик в с.Рудник - Леринско,което и днес се води на Морéовци. Къщата на Мореов в Загоричани до 1903 год. Илинденското въстание, беше една - единствена голяма не двуетажна с 8 стаи, неща които се знаят и днес.

ЦДИА ДЕПО ИСТОР. ... НБ

В ония години 1850-1870 год. когато Мореа на възраст - раждан е около 1800 год. убит през 1876 год. от турци за пари, неграмотен или съвсем слабо грамотен човек, както се каза богат и селски чорбад-

ДЕРЖ. ДА ГЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ 118

жия, когато хората не само в Загоричани бяха силно верующи християни, когато у нас ,макар да се е говорило само на български ,но не и на македонски.... населението признаваше само голямата църква - патриархията в Цариград, а гръцките владици считаше за христови пратеници; когато Мореа бил в положение да посреща и изпраща владици - тогава по чии равни на валии - областни управители, когато през 1860-тех години има учен зет, даскал в гимназията в Костур, естествено ,че той , моя прадядо неможеше да не е на страната на владиката и водач на "гъркоманите", които говореха български, а признаваха голямата църква - патриаршията. С други думи ,аз правнука на Мореа, днес на 73 год. възраст одобрявам тогавашната му дейност и всичко изнесено в книгата за него считам за действително. Това за Мореа.

Поп Анастас Ралев - Ще е раждам около 1830 год. Да речем че е ръкоположен около 1855 год. и то , разбира се от гръцки владика, от някои Никифорос, както и всички свещенници до 1895 год. са ръкополагани от гръцки владици. Тук ще кажа за дейността на попа и нещо за дейността на Георги Динката, тъй като автора на книгата свързва тази дейност на поп Ралев и Динката.

Поп Анастас взима участие в делегацията, която се явява пред владиката Никифорос в Костур заедно с Ицо Сугарето и Насо Патерата да молят да назначи загоричанеца Илия Мореа за даскал в родното му село, тъй като чуждите ,гръцките даскали "Стефанидис "и "Панаготидис" пребивали учениците от бой, наказвали ги с фалагата, а не знаели да обучават децата. И тук пак трябва да кажа, че се търси гръцки даскал- да не се смята още, че се търси български учител. Отказа на Никифорос да назначи Илия, несъгласието на Мореа и нежеланието на самия Илия да напусне гимназията в Костур и стане селски даскал, макар и в родното си

ЦЕНТР. ДЪРЖ. ИСТОР. АРХИВ

119

село, не отчайва селяните, които отправят пратениците в гр.Битоля при Мишайков и Робеви, които както казах, помогнали и съгласили Динката да приеме учителското място в Загоричани. Разбира се , а и това казах, че Динката е условен за гръцки даскал. Тук именно е българското у Динката"ще стана даскал в Загоричани за три години,ще ми платите 10.000 гроша и ще ви уча децата на матерният им език", условие легнало в договора сключен със селяните . Така и станало. Първата година Динката учи децата на гръцки. Още в началото на втората година, задържал по-възрастните "на специален урок"- със гръцки букви да пишат български изречения, които са познати на децата от разговорите ,които водят в къщи. Научили за това ,старейшините и свещениците, които разбрали че ще имат главоболие с владиката смутили се. Но Динката има договор да учи децата на матерният им език, а за Динката тоя език е българския. Но един от най смутените в случая е поп Анастас Ралев, който е взел участие в избора на Динката за даскал. И ето др.Цветан Минков, ела сега спасявай попа от владиката Никифорос..... Повтарям: поп Анастас Ралев е българин от село Българско Блаца. Женен в Загоричани, но е гъркоман и гъркомански поп, и то от както се е запопил до смъртта си през 1900 год. . Затова трябва да кажа, че където в книгата се говори за българска дейност на попа, все лошо звучи за ония, които знаят и познават работата на попа. Незная как ще посрещнат моите съселяни следните редове на Цветан Минков,отпечатени на стр. 133 , ред 18 " поп Анастас Ралев изхлипва с просълзени очи: какво сакаме по-харно от това - става дума за създаване български синод!?.. Уверявам автора, че всички ония загоричанци, както казах, по-възрастните, и които знаят кой беше поп Анастас ще смятнат, че автора прави майтап, подиграва се с паметта на попа, който не може да опровергае ..... Защото не през 1860-1868 г. той не е на българска страна, ами и до

120

6 януари 1898 год. е отчаян гъркомански поп; защото до 6 януари 1898 год. в Загоричани мäкар и да имаше българско у-ще, свещениците в черква служеха на гръцки и споменаваха в литургията гръцкия в Костур владика, тъй като селото още не беше отхвърлило , не беше се отрекло от патриаршията. Така че, несамо поп Ралев а и останалите 6 свещеници,всички българи от Загоричани, бяха патриаршисти. Нещо за датата 6 януари 1898 год.

На 6 януари 1898 год. е празника Водици и Богоявление. На този ден свещениците в селото трябваше: или да признаят на черковната служба да упоменат името на екз. Йосиф, или ако това не сторят - ще бъдеш повикан временно за свещеник в селото поп Никола от с.Бобища. И в последния момент на тоя ден в олтаря борбата между 7-тях свещеници : поп Анастас Ралев, поп Яков, Георги поп Динов, Стефан Шалев, Георги поп Наумов, Анастас Димитров Костов и Григор поп Наумов не стихва - да се отрекат ли от патриаршията - Голямата църква, която дава светото миро - и да признаят схизмата, каквато считаха екзархията ? Тримата :поп Анастас Ралев,Георги поп Динов и младия Анастас Костов, наричан още ингилиз папаз / беше малко къосав/ не дават дума за отричане. Момента е много интересен. Време е да се излиза с преноса. Народа шуми, очаква да "цифне", т.е. да се отрече гръцкия в Костур митрополит Филаретос и се спомене името на екз. Йосиф. Тоя ден службата води младия поп Георги Наумов. Тоя е който пръв трябва да "цифне". Последните спорове в олтаря, последни кандардисвания, "за"и "против". Ето че се стигна до центъра на черквата, където трябва да се каже името на митрополита. Поп Георги Наумов се провикна с мелодичния си глас: "Да бъде благословено името на нашият екз. Йосиф".... Последваха го поп Яков,поп Стефан и поп Григор. Останалите трима, най-стария поп Анастас Ралев, поп Георги Динов и поп Анастас Костов останаха верни на патриаршията и след 6 януари 1898 год. , обаче от 600-тях семейства само

50-60 останаха с гъркоманските свещеници. И поп Анастас Ралев, за когото отделихме толкова място, остана гъркоманин до края на живота си- 1900 год. Но той беше българин, защото в махалата ни бяхме съседи, къщите ни бяха една до друга, говореше български както всички в голямото село Загоричани. Но умре като съзнателен патриаршист.

Ето защо в заключение ще кажа, както казах, че Цветан Минков много сгреши като писа, че поп Анастас Ралев изхлипал, радвал се че се създава български синод, или търсейки даскал за Загоричани, бил на българска страна. Затова и всички ония съвсем съселяни по-възрастни, които прочетат писаното за поп Ралев ,най-малкото ще се чудят на автора и ще си кажат: „Питай бе холан, со питане и до Станбул се стига."

ДЪРЖ. ДЪРЖ.
ИСТОР. АРХИВ